

STRUCTURAL PATTERNS OF THE VERB'S ARGUMENT IN MODERN ROMANCE LANGUAGES: 'TO WONDER' IN ROMANIAN, FRENCH AND SPANISH. THE FIRST ARGUMENT: THE SUBJECT

Dana-Luminița Teleoacă (Dobre)

PhD, Scientific researcher III, "Iorgu Iordan -Al. Rosetti" Institute of
Linguistics of the Romanian Academy, Bucharest

Abstract: Our approach, oriented towards the actantial framework of the analysed verbal lexemes of the three Romance languages (cf. rom. a mira, fr. étonner and sp. extrañar), is largely focused on the pattern with non-animated subject (both non-propositional and propositional). The feature is justified as the stimulus that triggers a state of wonder is mainly marked by [– animated]. As I had occasion to observe, following the investigations that I had carried out on many contexts in all three Romance languages included in our comparative research, experiencing the state of wonder takes place mainly under the "pressure" of negative stimulus-events, conclusion which justifies us to talk about a particular syndrome of modernity, definable in terms of a moral-emotional crises of today's world. The infinitival subject occurs exclusively in French and Spanish, while Romanian distinguishes itself by opting for conjunctive pattern. As far as the subjective subordinators directed by a verb of wonder are concerned, a detailed categorization can be made, in terms of interrogative, exclamatory structures, which also represent the subtext of such statements.

The discussion dedicated to the subject [+ animated] consists of two parts, the first being devoted to the subject marked as [+ Person], the second, to the subject marked [–Person], respectively [+Animal]. However, even in such situations, (in-depth) decoding constantly aims not at the animated entity itself but at a certain attitude / behavior of it, certain gestures, words, facial expressions, reactions etc. In this context, a dissociation between a stimulus and a seemingly real stimulus, which also represents the authentic source responsible for a certain psychological experience, was made possible.

Keywords: actantial framework, apparent stimulus, real stimulus, non-animated issue, personal topic, positive/ negative / neutral matrix content.

1. Precizări preliminare

Utilizarea activ-tranzitivă a verbelor care lexicalizează semnificația 'a mira' în context romanic (în speță, rom. *a mira*, fr. *étonner* și sp. *extrañar*) este consemnată și admisă ca atare în lucrările normative ale idiomurilor romanice considerate. În conformitate cu informațiile furnizate de sursele lexicografice ale acestor limbi, putem admite un anumit echilibru în ceea ce privește utilizarea celor două tipare (activ și reflexiv) în română și în franceză, nu și în cazul spaniolei, limbă în care structura reflexivă prevalează (cel puțin în etapa modernă / actuală) asupra celei activ-tranzitive. Observația se cuvine a fi reținută pentru posibila sa relevanță cât privește o eventuală distribuție mai modestă a sp. *extrañar* în structuri active, comparativ cu verbele corespunzătoare din română și franceză.

2. Primul argument (subiectul)¹**2.1. Subiect non-animat****a) Subiect non-animat non-propozițional**

i. Dacă în cazul verbului ‘a consterna’ admiteam (cf. Teleoacă 2015) asocierea cu subiecte-stimulus, morfologic, **substantive** desemnând preponderent evenimente (imprevizibile) marcate [+negativ] și mult mai rar o persoană, în ceea ce privește vb. ‘a mira’, stimulusul poate fi un eveniment imprevizibil (de asemenea, mai rar o persoană) atât negativ, cât și pozitiv, așa cum demonstrează, pe de o parte, semantica intrinsecă a fiecăruia dintre verbele considerate, pe de altă parte, numeroasele ocurențe consemnate de noi *online*. Desigur, simptomatic în sensul distingării între mai multe categorii (semantico-sintactice) de verbe psihologice (de mirare), este și *raportul cantitativ dintre stimulii intrinsec pozitivi / neutri / negativi*, în cazul fiecăruia dintre aceste verbe. Astfel, de pildă, în ceea ce privește verbul din română, *a mira*, predomină – în conformitate cu statisticile noastre – stimulii (intrinsec) neutri, decodabili însă cel mai adesea, în limitele unui context (minimal sau maximal), în acord cu o experimentare în sferă... negativă (v., în acest sens, substantive-stimulus precum *atitudine, final, constatare, fel* sau *schimbare*)², cu alte cuvinte, vb. *a mira* lexicalizând de regulă, în astfel de situații, sensul „a surprinde în mod neplăcut”. Același sens este admisibil și în cazul stimulilor negativi propriu-ziși (cf. *lipsă și tupeu*). Sensul „a surprinde în mod plăcut” este ilustrat de trei dintre situațiile în care sunt incluși stimulii neutri (cf. *răspuns, veste și lucru*) și de două cazuri în care stimulusul este intrinsec pozitiv (cf. *invenție și recuperare*). În consecință, se poate spune că, per ansamblu, verbul *a mira* implică sub raport statistic, luând în considerare valorizările sale în româna actuală, registrul colocvial, *experimentări relativ la fel de bine reprezentate în aria pozitivă vs. negativă* de semnificații și care sunt decodabile în relație cu starea de surprindere plăcută vs. neplăcută, materializabilă mai exact fie ca admirație, fie ca dezacord, dispreț, dezaprobare sau/și îndoială. Uneori, semantica pozitivă vs. negativă a vb. *a mira* se precizează în condițiile asocierii acestuia – în tipare mai puțin firești, din perspectiva românei literare actuale – cu modificatori precum (*în mod*) *plăcut* sau/și (*în mod*) *neplăcut* (cf., de pildă, „Atenția din partea mass-media din Moldova m-a mirat **plăcut**,...”, *online*: tribuna.md/.../interviu-exclusiv-iurie-seretchi-moldoveanul-candidat-in-c...; „... m-a mirat **neplăcut** politica defetistă, de abandon, a Editurii Cartea Românească...”, *online*: [https://vatraoficial.wordpress.com/2015/.../poezia-in-2014-sapte-debutan-ș.a.\)](https://vatraoficial.wordpress.com/2015/.../poezia-in-2014-sapte-debutan-ș.a.))).

Și în franceză, similar situației consemnate pentru română, am distins:

- substantive-stimulus *intrinsec neutre*³ și care, contextual, lexicalizează *accepții pozitive* (cf. *spectacles* și *bâton*)⁴, respectiv *negative* (cf. *situation, décision, attitude, déclaration* și *comportement*);
- substantive-stimulus *matricial pozitive* (cf. *recupération* și *efficacité*) și
- substantive-stimulus *matricial negative* (cf. *rupture, mort, agressivité, incohérence*,

¹ Precizăm că exemplele care au stat la baza investigației noastre au fost excerptate din pagini de limba română / franceză / spaniolă, cel mai adesea fiind vorba despre texte reprezentative pentru registrul *colocvial* al limbilor romanice actuale (bloguri, forumuri, presa *online*).

² Cf., de pildă, „Ne-a mirat *atitudinea ușor rasistă...*” (*online*: totb.ro/foto-in-doi-prin-africa-de-sud/). Pentru numeroase exemple și discutarea în detaliu a acestora, v. Teleoacă, *Verbele de mirare*.

³ Semnificația contextuală, pozitivă sau negativă, a unui stimulus *matricial neutru* este trădată, uneori, nu numai de un context mai amplu, ci și de conținutul intrinsec, fundamental pozitiv sau negativ, al complementului prepozițional guvernat de vb. *étonner* (v., de pildă, *infra*, nota 4, enunțul citat).

⁴ Cf., de pildă, « *Les spectacles des ateliers-théâtre nous ont étonnés par leur dimension artistique* et nous restons totalement admiratifs » (*online* : www.theatredepochegraslin.fr/). Pentru mai multe exemple, v. Teleoacă, *Verbele de mirare*.

absurdité). Spre deosebire însă de situația consemnată pentru română – în cazul căreia admitem un (relativ) echilibru între *experimentările în arie pozitivă*, respectiv *negativă* de semnificații –, în ceea ce privește fr. *étonner*, se poate vorbi despre prevalarea accepției negative (experimentarea stării de surprindere în aria negativă) asupra celei pozitive. Aspectul semnalat nu constituie însă un contraargument împotriva „neutralității” verbului francez, care, matricial, este *un verb de mirare neutru*, după toate probabilitățile, mai puternic orientat negativ. Acest aspect se verifică inclusiv din perspectiva asocierii vb. *étonner* cu modificatori de polaritate precum *agréablement* și *désagréablement*, contextele în care dezambiguizările (prin apelul la astfel de adjuncți) se realizează în aria negativă de semnificații fiind superior reprezentate prin comparație cu enunțurile în limitele cărora *étonner* guvernează circumstanțiale de mod intrinsec pozitive (cf. *agréablement*).

Observațiile vizând natura stimulusului, formulate *supra* (în special) pentru franceză, sunt valabile și în cazul sp. *extrañar*, aspect care, cel puțin la prima vedere, pare a contrazice definiția de dicționar, unde se insistă asupra *experimentării mirării în aria pozitivă de semnificații*, și anume a mirării ca... admirație (v., de pildă, DRAE online). Mai mult, plecând de la exemplele consemnate în pagini de limba spaniolă, putem admite că dimensiunea negativă a semanticii verbului spaniol este evidentă nu numai prin raportare la rom. *a mira*, ci chiar și la fr. *étonner*. Astfel, predominantă este categoria substantivelor-stimulus *neutre* care se încarcă în context cu o accepție *negativă* (v., de pildă, substantive ca *aceptación*, *comportamiento*, *declaración(es)*, *propuesta* ș.a.). Bine reprezentate sunt și enunțurile în care apar stimuli intrinsec negativi (cf. *revuelo* „agitație”, *violencia*, *acusación*). Unicul substantiv-stimulus *matricial pozitiv*, în ansamblul enunțurilor excerptate, este *éxito* „succes”. În cazul substantivelor-stimulus *intrinsec neutre*, orientarea (contextuală / discursivă) către pozitiv sau negativ este susținută nu numai prin considerarea unui context mai amplu, ci și a unui minimal, în care intră substantivul respectiv și un determinant adjectival al acestuia (cf., de pildă, *la mala aceptación*), precum și de eventuala coordonare a vb. *extrañar* cu verbe orientate (mai ales) negativ (cf., de pildă, *extrañar y preocupar*). De asemenea, încărcătura semantică pozitivă vs. negativă a vb. *extrañar* este exprimată uneori explicit, ca și în cazul românei și al francezei, prin apelul la modificatorii *agradablemente / de manera agradable* și *desagradablemente / de manera desagradable* (cf., de pildă, “Hablando sobre el libro me ha *extrañado agradablemente* el hecho de que...”, online: david.lampon.net/2006/.../escritos-de-alvaro-siz... ș.a.).

ii. Într-o serie de situații discursive, subiectul-stimulus [+non-personal] reprezintă, la nivel morfologic, **un pronume**, cel mai adesea fiind vorba despre pronume nehotărâte, negative, demonstrative cu valoare neutră și, mai ales, despre pronume relative, simple sau compuse (cf., de pildă, rom. „Dar *asta nu a mirat* pe nimeni,...”, online: <https://books.google.ro/books?isbn=9736899136>; fr. « Plus *rien ne nous étonne* », online: <https://itunes.apple.com/...nous-etonne.../id695> ; sp. “Lo único *que me ha extrañado* del debate han sido unas pocas intervenciones”, online: de.bab.la > bab.la Wörterbuch > Spanisch-Deutsch ș.a.).

iii. Dincolo de realizările nominale și pronominale, subiectul-stimulus poate reprezenta, la nivel morfologic, **un verb** la un mod nepredicativ, în speță la infinitiv. Acest tip de actualizare se întâlnește în limbile franceză și spaniolă (cf., de pildă, sp. “... y me *extrañó no ver* a Hinata”, online: <https://www.fanfiction.net/.../Enormemente-Jod...>; fr. « *Cela m'étonne*

encore chaque fois **de voir** comment les clients se sont facilement⁵...», *online* : www.linguee.fr/francais-anglais/traduction/cela+m'etonne.html ș.a.). În limba română, enunțurilor cu infinitivul le corespund mai ales construcții cu modul conjunctiv (cf. „Nu ne-a mirat deloc **să aflăm** că...”, *online*: m.click.ro/.../romanesti/asta-e-noua-bijuterie-imobiliara-familiei-maruta-ș.a.).

b) Subiect non-animat propozițional

Similar situației consemnate pentru vb. *a consterna* (v. Teleoacă 2015), constatăm și în cazul vb. *a mira* predilecția de a se construi cu subordonate subiective introduse în special prin unele pronume și adverbe relative (cf. *cum*, *ce* și *când*), într-o structură de profunzime, acestea având valoare interogativ-exclamativă (cf., de pildă, „**Cum** a fost înscris turnul în cartea funciara, fara autorizatie de construire valabila, a mirat pe toata lumea”, *online*: www.luju.ro/.../ia-s-o-vedem-pe-lia-palade-cum-apara-legea-registratorii; „**Ce** s-a întâmplat cu Tamaș după primele antrenamente la Steaua i-a mirat și pe medici”, *online* : www.gsp.ro/.../rasfoieste-online-gazeta-digitala-ce-s-a-intimplat-cu-tamas... ș.a.). De fapt, subtextul implică (deși într-o formă mai voalată) interogația-mirare și în cazul situațiilor (de asemenea, foarte bine reprezentate) în care subiectiva este introdusă prin alte tipuri de conectori ca, de pildă, *ceea ce*, *că* sau *să* (cf., de ex., „Ne-a mirat **că** alți colegi de breaslă nu au făcut acest gest” [→ *Oare, de ce alți colegi nu au făcut același lucru?!*], *online*: ziuadecj.realitatea.net/mobile/articol.aspx?t=Articole&eID=48650 ș.a.).

În antepoziție față de vb. *étonner*, subordonatele subiective sunt introduse în franceză în special prin conjuncțiile *que* și *ce que*. Dacă în primul caz este vorba despre enunțuri emfaticе, care apar relativ frecvent în aspectul familiar al limbii⁶, tiparul cu subiectiva (antepusă) introdusă prin relat. *ce que* este un tipar firesc (non-emfatic) circumscris registrului literar, ceea ce poate explica și reprezentarea sa mai modestă în pagini de limba franceză, stilul colocvial⁷ (cf., de pildă, « **Qu'**elle prenne du vin, **cela** ne m'etonne pas », *online* : www.connectigramme.com/.../subjonctif.htm); « ... il regarda dans le fond du puits et **ce qu'**il vit l'etonna beaucoup », *online* : www.ecoloinfo.com/.../contes-legendes-demerd... ș.a.). O varietate mai mare a conectorilor – și, implicit, o reprezentare superioară a poziției sintactice subiect la nivel mai complex (de frază) – se poate admite în cazul subiectivelor postpuse verbului regent (*étonner*), subordonate regizate de una dintre structurile verbale impersonale⁸: *Cela m'etonne*, *Ça m'etonne* sau (mai rar) *Il m'etonne*⁹, tipare ce pot fi urmate de *que*, *quand*, *lorsque* sau (mai rar) *comment*. Dacă elementul conector *que* se asociază de regulă cu un subjonctiv (prezent și perfect, dar și imperfect), *quand*, *lorsque* și *comment* se construiesc în mod constant cu timpuri ale indicativului (cf., de pildă, „**Cela** m'etonne **que** nous ne soyons pas parvenus à accorder le même traitement à la...», *online*:

⁵ În contexte de acest gen, *il* / *ça* sunt subiecte aparente, strict *formale*, funcția acestora fiind una pur morfologică: recurgerea la astfel de pronume se face din rațiuni dezambiguizatoare, mai exact în scopul rezolvării unor omonimii morfologice (Kalmbach 2013). Statutul de *subiect aparent* al unor astfel de structuri pronominale, în condițiile sintactice date, se legitimează având în vedere mai multe aspecte: caracterul non-anaforic al acestor pronume, lipsa unui conținut semantic propriu-zis și, implicit, imposibilitatea de a acoperi un rol semantic (Buscail 2010: 62).

⁶ În astfel de situații, verbul subordonatei antepuse (reluată, de regulă, printr-un pronume neutru cu funcție anaforică, adesea, *cela*) este la subjonctiv.

⁷ În acest caz, modul la care apare verbul din subordonata subiectivă este indicativul.

⁸ Exemplele de acest gen ilustrează, de fapt, tiparul sintactic cel mai frecvent valorificat în franceza actuală, registrul familiar al limbii.

⁹ Structura impersonală *Il m'etonne que* (+ subjonctiv), care corespunde rom. *Mă miră că...*, cunoștea o frecvență modestă și în sec. al XX-lea (v., de pildă, TLFi). În etapa actuală a francezei, așa cum am avut ocazia de a constata pe baza ocurențelor înregistrate *online*, acest tipar impersonal este deosebit de bine reprezentat cu pronumele *cela* și *ça*.

mymemory.translated.net/.../cela-ne-m'etonne-p...; « *Cela m'étonna beaucoup quand Maureen la déposa devant moi, ...* », *online* : <https://books.google.ro/books?isbn...> Ş.a.).

Similar situației consemnate pentru franceză, și subordonatele subiective guvernate de sp. *extrañar* și introduse prin conj. *que* includ în mod constant verbe la subjonctiv (prezent, perfect compus, imperfect) (cf., de pildă, “*Me extraña enormemente que hayas tardado un año a realizar y continuar este tratamiento*”, *online*: <https://www.propdental.es/.../se-rompio-la-raiz-...>; “*Lo que me extraña enormemente es que haga la comprobación con 200 gramos*”, *online*: www.infopez.com > ... > Química de Agua dulce Ş.a.). Subiectivele introduse prin *lo que* (↔ fr. *ce que*, rom. *ceea ce*), mai puțin frecvente comparativ cu cele marcate prin *que*, includ de regulă verbe conjugate la timpuri ale modului indicativ: “*Me ha extrañado lo que ha pasado hoy con una noticia que habla sobre...*” (*online*: <https://www.meneame.net/notame/2259911>) ş.a. De asemenea, la indicativ apar și verbele subordonatelor subiective introduse prin conectorii *cómo* și *cuándo*¹⁰.

2.2. Subiect [+ animat; + personal; non-personal]

a) Subiect animat personal

i. Stimulus substantiv

Exemplele cu subiect [+personal] consemnate pentru română nu sunt deloc numeroase, observație valabilă prin comparație nu numai cu numărul contextelor cu subiect [–animat] consemnate *supra*, sub 2.1. a) i., ci și prin raportare la exemplele similare înregistrate pentru verbul corespunzător din franceză (v. *infra*) și chiar pentru unele verbe sinonime din română¹¹: „*Vedeta a mirat toata audienta la un eveniment!*” (*online*: www.cancan.ro/.../parfum-de-mamica-by-dana-rogoz-vedeta-a-mirat-toa...); „*Adversarul nu ne-a mirat deloc*” (*online*: www.moldfootball.com/ro/?index=news&news=19029); „*Judecătoarea Svetlana Garștea-Bria ne-a mirat!*” (*online*: www.noi.md/md/print/news_id/62758 Ş.a.) Ş.a. Numărul limitat al contextelor de acest gen în română se cuvine a fi înțeles nu numai în relație cu „detaliul” lexicografic al actualizării subiectului-stimulus al vb. *a mira* în mod esențial ca (pro)nume marcat [–animat], ci și prin *tendința românei de a substitui enunțurile cu subiect [+personal] prin enunțuri cu subiect [–animat]*, care și reprezintă de altfel stimulusul real al unei anumite trăiri afective. În această ordine de idei, de pildă, enunțul „*Așa încât i-a mirat comportamentul liderului sovietic [Hrușciiov, n.n.]*” (*online*: www.historia.ro/exclusiv.../ve-ti-kremlin-pleac-hru-ciov-vine-brejnev) este preferat unei eventuale propoziții cu subiect [+personal], cf. *Așa încât liderul sovietic i-a mirat prin comportamentul său*. Exemplele de acest gen sunt suficient de bine reprezentate în pagini de limba română (v., în acest sens, Teleoacă, *Verbele de mirare*), astfel încât să susțină *tendința* despre care vorbeam mai sus.

Spre deosebire de situația consemnată pentru română, în franceză, verbul *étonner* se construiește adesea și cu subiect [+personal], în aceste condiții stimulusul real al unei anumite experimentări psihologice fiind, de regulă, exprimat ca atare în contextul respectiv. Din punct de vedere morfologic, subiectul (*stimulusul aparent*) reprezintă atât substantive comune, cât și proprii, *sursa (stimulusul real)* materializându-se în plan sintactic în calitate de obiect

¹⁰ Pentru exemple, v. Teleoacă, *Verbele de mirare*.

¹¹ Este vorba, în special, despre verbele *a uimi* și *a surprinde*, ocurente inclusiv în contexte în care este exprimat explicit stimulusul real (sintactic, un obiect prepozițional), responsabil pentru o anumită experimentare în plan psihologic: „*Alina Ceușan ne-a uimit cu look-ul său senzațional Feline*” (*online*: <https://www.facebook.com/lorealparis.ro/videos/1081422105234382/?...>); „*Azi Cosmin ne-a surprins cu cele mai frumoase modelaje pentru copii...*” (*online*: <https://ro-ro.facebook.com/ramona.ciofu.33/posts/1547703635487210>) ş.a.m.dep.

prepozițional (cf., de pildă, « *Adelle Waldman*, l'auteure du roman, nous étonne *par son impressionnante intelligence...* », *online* : www.babelio.com/livres/Waldman.../624883 ; « *Un jeune japonais* étonne le public et les juges [...] *par sa performance hors normes* à la Matrix », *online* : www.agoravox.tv › Culture & Loisirs › Étonnant ; « ... *le doyen* nous étonne chaque jour *par sa miraculeuse jeunesse...* », *online* : www.academie-francaise.fr/reponse-au-discours... Ş.a.).

În schimb, în cazul spaniolei, mai exact în ceea ce privește vb. *extrañar*, numărul contextelor cu subiect [+personal] este foarte limitat, de regulă, în astfel de situații, sursa (stimulusul real) experimentării psihologice nefiind exprimată explicit (cf., de pildă, “*River ha extrañado* a Teófilo Gutiérrez”, *online*: colombia.as.com/.../1436456786_541710.html; “*Los jugadores han extrañado* a Mourinho”, *online*: www.msn.com/...han-extrañado.../vp-CC5AHa ş.a.)¹². Şi de această dată putem admite, ca şi în cazul românei, o *tendință* de substituie a contextelor cu subiect [+personal] prin enunțuri cu subiect non-animat (cf., de pildă, “Nos *extrañó la actitud* fría del acusado,...”, *online*: www.aragondigital.es/noticia.asp?notid=117331 / *El acusado nos extrañó con su actitud fría*).

ii. Stimulus pronume

Situațiile în care subiectul-stimulus al vb. *a mira* este, morfologic, un pronume [+animat, +personal] sunt încă şi mai slab atestate în româna actuală. Cel puțin în principiu, ies din discuție enunțurile cu subiect pronume personal, în cazul românei, limbă *pro-drop*, prezența unui astfel de pronume neimpunându-se decât în condiții sintactico-stilistice specifice (emfatare, contrast discursiv). Atunci când apar alte tipuri de pronume (în special, demonstrative), acestea contribuie la reliefaarea unor referenți / concepte prototipice, categoriale, generice (cf. „*M-au mirat* întotdeauna *cei care despart viața unui scriitor de opera lui*”, *online*: https://www.librariaonline.ro/stiinte.../editura,1000026,paralela_45/). Şi de această dată, enunțurilor cu subiect [+personal] le sunt preferate în mod constant tiparele cu subiect non-personal (cf., de pildă, „Cel mai tare ne-*a mirat la el că vorbește foarte repede...*”, *online* : www.kmkz.ro › Investigații › Anchetă; v., prin comparație, *El ne-a mirat cel mai tare prin faptul că...*).

În franceză, contextele cu subiect pronominal [+uman] sunt – mai ales comparativ cu româna – relativ bine reprezentate, fr. *étonner* nefiind decât un corespondent *parțial* al rom. *a mira*. Făcând această afirmație, avem în vedere în primul rând contextele cu pronume personal subiect (franceza modernă nu este o limbă *pro-drop*, în consecință impunându-se exprimarea explicită a subiectului personal), dar şi, într-o măsură mai mică, enunțurile cu alte tipuri de pronume (îndeosebi demonstrative şi nehotărâte). Şi de această dată, stimulusul real este exprimat cel mai adesea ca atare în context (cf., de pildă, « *Avec tes aventures, tu* nous étonnes tous les jours », *online* : www.wordreference.com/fren/étonner ; « *Ceux-ci* nous ont étonnés *par leur vécu...* », *online* : <https://www.cairn.info/resume.php?ID...032...> Ş.a.).

Ca şi în cazul românei, şi în spaniola actuală, de asemenea limbă *pro-drop*, exprimarea explicită a pronumelui personal subiect se face exclusiv în situații discursive marcate stilistic, altfel subiectul (pronominal) fiind inclus în desinența verbală sau subînțelegându-se dintr-un

¹² Cel mai adesea, în astfel de situații comunicaționale, sunt selectate – la fel ca în română – alte verbe de mirare, în special *sorprender* şi *asombrar*, în contexte în care este explicitată de regulă şi sursa stării de surprindere (pentru exemple, v. Teleoacă, *Verbele de mirare*).

context anterior. O altă similitudine cu româna vizează opțiunea constantă pentru „substituirea” tiparului cu subiect (pronominal) [+uman] printr-un tipar cu subiect [-animat] (cf., de pildă, “*Le extrañaron su declaraciones*”, *online*: www.mediotiempo.com/.../campos-ve-lejano-q... / *Él le extrañó con su declaraciones*). Nu este exclus ca opțiunea în favoarea tiparului cu subiect non-animat să se legitimeze nu numai în virtutea conținutului intrinsec al unor astfel de verbe de mirare, ci inclusiv luând în considerare, pe de o parte, faptul că *enunțurile cu subiect non-animat „șintesc” sursa*, mai exact stimulul *real* al unei anumite experimentări psihologice, pe de altă parte, caracterul *mai sintetic* al tiparului cu subiect non-animat.

b) Subiect animat non-personal

Contextele în care subiectul verbului ‘a mira’ prezintă trăsăturile [+animat], dar [-personal] sunt atestate mai degrabă sporadic pe internet, afirmație valabilă în special pentru limbile română și spaniolă. În astfel de situații, sursa experimentării stării de mirare reiese cel mai adesea nu din contextul imediat, ci dintr-un context mai amplu, altfel spus, decodarea stimulului real realizându-se de regulă la nivel mai complex, și anume discursiv. Dacă pentru română am consemnat îndeosebi enunțuri cu subiecte gramaticale pronominale, în speță relativul *care*, anaforic pentru un substantiv desemnând numele unui animal (cf., de pildă, “*Oaia care a mirat tot satul Hasag* :”), *online*: www.turnulsfatului.ro/2015/02/19/oaia-care-mirat-tot-satul-hasag/), în franceză, vb. *étonner* se asociază cu subiecte care, morfologic, sunt atât substantive generice, cât și concrete / particulare (cf., de pildă, « *Cet animal ne cesse de nous étonner* », *online* : www.amecq.ca > Chronique > 2015 > août > 24 ; « *Chaque jour, le chien nous étonne par ses prouesses* », *online* : www.animaux-online.com/article,lecture,156_c... ș.a.). În spaniolă, doar sporadic relativul este anaforic pentru un substantiv desemnând numele unui animal (de regulă, termenul generic *animal*): “*Debo decir que el animal que más me ha extrañado es el Koi*” (*online*: zonaforo.meristation.com > ... > Off Topic). Nici structurile apropiate genitivale (cf., de pildă, rom. *inteligenta câinilor*, sp. *la reacción del perro*, fr. *le comportement de la chatte* ș.a.) nu apar prea frecvent, observație valabilă mai ales pentru verbele din română și spaniolă. Explicația noastră s-a construit pornind de la faptul că opțiunile asociative de acest gen (asocierea unui substantiv desemnând numele unui animal cu o „manifestare” tipică a acestuia) sunt (mult) mai limitate comparativ cu situațiile în care avem a face cu un subiect [+personal]. În acest context, dacă o serie de substantive regente, circumscrise conceptual câmpului zoologic, se pot utiliza și cu referire la entități marcate [+personal], aceasta în virtutea semanticii figurate a numelor respective, numeroase substantive (regente), specifice câmpului [+uman], nu pot apărea cu referire la subiecte marcate [+animal] decât cu totul excepțional, și anume în interiorul unor opere ficționale¹³.

3. Considerații finale: similitudini vs. divergențe în arie neolatină

Demersul nostru, consacrat *cadrelor actanțiale* aferent lexelelor verbale considerate pentru cele trei limbi neolatine (cf. rom. *a mira*, fr. *étonner* și sp. *extrañar*), alocă un spațiu relativ amplu tiparului cu *subiect non-animat (non-propozițional, dar și propozițional)*. Aspectul se justifică având în vedere că, în conformitate cu definițiile care figurează în sursele lexicografice (v., în acest sens, precizările prin care se arată în mod explicit că starea respectivă este provocată *de ceva, iar nu de... cineva*), dar și cu atestările *online*, stimulul

¹³ Pentru exemple și discutarea detaliată a acestora, v. Teleoacă, *Verbele de mirare*.

care declanșează starea de mirare este marcat prin excelență [–animat]. În această ordine de idei, am putut aprofunda tiparul cu subiect non-animat, non-propozițional, prin referirea concretă la trei tipuri de subiecte-stimulus, care se actualizează mai exact în plan morfologic ca substantive, pronume și verbe (la infinitiv). În ceea ce privește *stimulusul-substantiv*, așa cum am avut ocazia de a constata pe baza numeroaselor contexte supuse investigației, în ansamblul celor trei limbi romanice, *experimentarea stării de mirare are loc îndeosebi sub „presiunea” unor stimuli-evenimente negative*. Observația formulată se cuvine însă a fi admisă *în grade diferite pentru cele trei idiomuri neolatine*; astfel, dacă româna se plasează (prin utilizările specifice ale vb. *a mira*) pe o poziție intermediară, verbele corespunzătoare din franceză și (mai ales) din spaniolă sunt evident orientate către dimensiunea negativă a experimentării mirării. O astfel de concluzie ne-ar putea îndreptăți să vorbim despre *un anume sindrom al modernității*, definibil în termenii unei *crize moral-afective a lumii actuale*, în condițiile în care receptivitatea enunțiatorului modern se manifestă mai ales în direcția aspectelor negative din realitate (percepute, foarte probabil, drept „mai spectaculoase”, „mai interesante”), pozitivul fiind asimilat firescului, chiar banalului și, implicit, ignorat într-o serie de situații. Totuși, numai un studiu sistematic, care să ia în discuție și alte verbe psihologice de mirare, ar putea legitima / infirma propriu-zis o astfel de supoziție. Vom reveni asupra acestui aspect, în viitoare studii, în momentul în care vom fi abordat (comparativ) un număr suficient de mare de verbe din această categorie și, implicit, vom dispune de datele necesare în sensul formulării unei eventuale concluzii de acest gen.

Stimulusul-pronume se actualizează cel mai adesea ca pronume nehotărât (cf. rom. *altceva*, *multe* ș.a.; fr. *quelque chose*; sp. *todo*), ca demonstrativ cu valoare neutră (cf. rom. *asta*; fr. *ça*; sp. *esto / eso*), ca pronume negativ (cf. rom. *nimic*; fr. *rien*; sp. *nada*) și (mai ales) ca pronume relativ (/ interogativ), simplu sau compus (cf. rom. *ce*, *care*, *ceea ce*; fr. *qui*, *lequel*; sp. *que*, *lo que*). *Subiectul infinitival* (un infinitiv scurt) apare exclusiv în limbile franceză și spaniolă, în acest context franceza particularizându-se, prin comparație cu spaniola, prin faptul că forma de infinitiv este precedată obligatoriu de prep. *de*, dar și prin aceea că acest subiect (infinitival) este regizat de o structură verbală impersonală, în componența căreia intră – de asemenea obligatoriu –, alături de vb. *étonner*, un pronume neutru, *cela*, *ça* și (mai rar) *il* (cf. *Cela / Ça / Il / m'étonne de...*). Apariția unei astfel de construcții impersonale se legitimează prin faptul că franceza (actuală) – spre deosebire de română și spaniolă – nu este o limbă *pro-drop*, pronumele neutre de genul celor menționate având rol (formal) dezambiguizator. Cea care se singularizează însă cel mai pregnant în acest context este fără îndoială româna, care optează mai ales pentru tiparul cu conjunctivul și pentru cel cu infinitivul lung, deși, cel mai adesea, în limitele unui tipar perifrastic (pasiv) și reflexiv, iar nu tranzitiv. Înțelegem aceste aspecte, pe de o parte, în relație cu raportul dintre cele două moduri (infinitiv și conjunctiv) în româna modernă (vs. perioada arhaică)¹⁴, pe de altă parte, în condițiile opțiunii pentru tiparele cu experimentator activ (sintactic, un subiect, iar nu un obiect direct), opțiune justificabilă în condițiile unor enunțuri circumscrise registrului colocvial, nivel al limbii la care – așa cum am avut ocazia de a constata (v. Teleoacă 2016) – există tendința spre *focalizarea asupra experimentatorului*¹⁵.

¹⁴ Așa cum se știe, infinitivul (scurt) a fost substituit prin conjunctiv într-o serie de contexte în care cel dintâi se utiliza în româna arhaică.

¹⁵ Acest tip de *focalizare* este admisibil atât pentru tiparele reflexive (incoative), cât și pentru cele pasive (stative), nu și pentru cele active (cauzative), în limitele cărora experimentatorul este unul pasiv, acesta reprezentând la nivel sintactic un obiect direct.

În general, *subordonatele subiective* regizate de un verb de mirare se pot „detalia” în termenii unor structuri interogativ-exclamative, structuri care și constituie *subtextul* unor asemenea enunțuri. În română, conectorii care introduc frecvent astfel de subordonate – plasate de regulă în postpoziție față de verbul regent, antepoziția fiind specifică situațiilor discursive de emfazare – sunt mai ales unele pronume și adverbe relative (cf. *cum, ce / ceea ce și când*), dar și conjuncțiile *că și să*. În acest context, putem vorbi despre o *disponibilitate sintactică superioară*, dar și despre o *diversitate remarcabilă* a tiparelor în care este ocurent vb. *a mira*, comparativ cu *a consterna*, fapt ce nu surprinde propriu-zis, având în vedere (inclusiv) vechimea și frecvența diferite ale celor două verbe în limba română și, implicit, gradul distinct de familiarizare a vorbitorului cu fiecare dintre acestea.

Dintre cele trei idiomuri romanice considerate pentru discuția noastră, franceza oferă numărul cel mai mare de exemple cu subiectiva în antepoziție față de verb(ul *étonner*). Subordonatele de acest tip sunt introduse în special prin conectorii *que* (la fel ca în română, în enunțuri emfaticе, construite însă cu subjonctivul) și *ce que* (în enunțuri mai degrabă firești, prezentând numeroase ocurențe în franceza standard și în interiorul cărora verbul apare de regulă la timpuri ale indicativului). Și în franceză însă, superior reprezentate sunt subiectivele postpuse verbului regent. În astfel de situații – așa cum am avut ocazia de a constata – vb. *étonner* face parte dintr-o expresie verbală impersonală (cf. *Cela / Ça / Il m'étonne*), urmată de conectori, precum: *que* (de regulă, cu subjonctivul), *quand, lorsque* sau (mai rar) *comment*, aceștia din urmă construiți în mod constant cu timpuri ale indicativului (tiparele rezultate sunt tipare firești, nu emfaticе).

Pentru spaniolă, am remarcat opțiunea constantă pentru plasarea subiectivei în postpoziție față de verb (de fapt, în ansamblul celor trei idiomuri neolatine, franceza oferă cele mai multe exemple de antepunere a subiectivei, urmată de română, pe ultimul loc clasându-se spaniola). La fel ca în franceză, conectorul *que* se construiește cu subjonctivul, deși subiectiva introdusă prin această conjuncție este plasată în postpoziție față de verb. *Lo que* este selectat mai puțin frecvent și de regulă cu timpuri ale indicativului, de asemenea la fel ca în franceză (cf. fr. *ce que*). Tot cu indicativul se construiesc și subiectivele introduse prin adverbele relative *cómo și cuando*.

Discuția consacrată *subiectului [+animat]* include două părți, dintre care prima este dedicată subiectului marcat [+personal], cealaltă, subiectului marcat [–personal], în speță [+animal]. Chiar și în astfel de situații, decodarea (de profunzime) vizează în mod constant *nu entitatea animată în sine*, ci o anumită atitudine / conduită a acesteia, anumite gesturi, cuvinte, mimică, reacții etc. În această ordine de idei, a fost posibilă disocierea între un *stimulus aparent* și un *stimulus real*, care și constituie *sursa autentică*, responsabilă pentru o anumită experimentare psihologică. Exemplele cu subiect [+animat, +personal] (morfologic, un substantiv), consemnate pentru română și spaniolă, nu sunt deloc numeroase, cel mai adesea nici sursa / stimulul real al experimentării psihologice nefiind exprimat explicit în contextul respectiv. Am discutat acest aspect în relație cu *tendința celor două idiomuri neolatine de a substitui enunțurile cu subiect [+animat, +personal] prin enunțuri cu subiect [–animat]*, care și reprezintă de altfel stimulul real al unei anumite trăiri afective¹⁶. O altă similitudine între română și spaniolă este relevată de topica subiectului, care apare atât în antepoziție, cât și în postpoziție față de verb, deși cu o anumită preferință pentru primul tip de topică.

¹⁶ Nu este exclus ca, în cazul spaniolei, aspectul menționat să se explice inclusiv prin faptul că, în limba actuală, tiparul reflexiv prevalează asupra celui activ (v. și *supra*, 1., observațiile formulate).

Spre deosebire de situația consemnată pentru limbile română și spaniolă, în franceză, verbul *étonner* se construiește adesea (și) cu subiect [+animat, +personal], subiect antepus în mod constant verbului; în aceste condiții stimulul real, sursa unei anumite experimentări psihologice este, de regulă, exprimată ca atare în contextul respectiv. În concluzie, am admis o compatibilitate superioară a verbului din franceză, *étonner*, cu subiecte [+personal], comparativ cu verbele din română și spaniolă, *a mira*, respectiv *extrañar*, în această ordine de idei corespondența stabilindu-se mai profund, pe de o parte între fr. *étonner* și rom. *a surprinde*, *a uimi*, pe de altă parte, între verbul francez menționat și sp. *sorprender*, *asombrar*.

Cazurile în care *subiectul-stimulus* [+personal] reprezintă morfologic un *pronume* sunt încă și mai modest reprezentate, atât în română, cât și în spaniolă, ambele limbi *pro-drop*, în consecință prezența unui pronume personal neimpunându-se decât în condiții sintactico-stilistice specifice. Atunci când apar alte tipuri de pronume (în special, demonstrative), acestea contribuie la reliefaarea unor referenți / concepte prototipice, categoriale, generice (cf. *cei cu / care...*). Opțiunea constantă a celor două limbi romanice pentru *enunțurile cu subiect non-animat* se poate legitima în condițiile în care acest tip de enunțuri „*șintesc*” sursa, mai exact stimulul *real* al unei anumite experimentări psihologice, ceea ce contribuie la *acuratețea* comunicării, garantând implicit un *feed-back* superior. În aceeași ordine de idei, tiparul cu subiect non-animat este un tipar mai *sintetic*, care răspunde criteriului *brevilocvenței*, criteriu privilegiat cel puțin în anumite situații de comunicare. În franceză, contextele cu subiect pronominal [+uman] sunt – mai ales comparativ cu româna (vb. *a mira*) – relativ bine reprezentate (franceza modernă / actuală, nefiind o limbă *pro-drop*, exprimarea explicită a subiectului personal se impune). Deși într-o măsură mai mică, în același tipar sunt ocurente și alte tipuri de pronume.

Contextele în care subiectul verbului ‘*a mira*’ prezintă trăsăturile [+animat], dar [-personal] sunt atestate mai degrabă sporadic pe internet, afirmație valabilă în special pentru limbile română și spaniolă. Nici structurile apropiate genitivale nu apar prea frecvent, observație de asemenea valabilă mai ales pentru verbele din română și spaniolă.

Multe dintre aspectele tratate în această contribuție susțin ideea că *o serie de corespondențe între două / mai multe limbi (romanice) sunt, cel mai adesea, parțiale și puțin uniforme*, dar și că *acest concept al sinonimiei trebuie privit cu rezerve chiar în interiorul uneia și aceleiași limbi*. Cu alte cuvinte, cazurile de sinonimie absolută / totală sunt mai degrabă izolate, majoritatea covârșitoare a corespondențelor sinonimice realizându-se în virtutea unei relații de *cvasiechivalență*, iar nu de echivalență propriu-zisă¹⁷. Aceasta, în pofida definirii lexicografice, care nu surprinde întotdeauna diferențierile subtile, de nuanță între două / mai multe lexeme, realizând glosări identice în cazul unor verbe sinonimice, dar care în realitate nu sunt decât sinonime parțiale. Urmărirea în paralel a comportamentului concret al unor verbe sinonimice dincolo de dicționar / informația lexicografică, și anume în plan discursiv-pragmatic (printr-o abordare *funcțională*, mai exact din perspectiva analizei detaliate a configurațiilor actanțiale specifice¹⁸), este o operație necesară în scopul realizării unor delimitări cât mai exacte, în ultimă instanță obiective, cât privește semantica *reală* a unui verb sau a altuia¹⁹. Observația formulată se verifică și în cazul celor trei verbe de mirare din română, și anume *a mira*, *a uimi* și *a surprinde*, verbe prezentând o serie de particularități *specifice* în ceea ce privește realizările argumentale (și adjuncțiale), aspect ce poate constitui

¹⁷ V., în acest sens, o discuție interesantă la Coșeriu (2001: 167 sqq.) sau la Bell (2000: 24 sq.).

¹⁸ Și, în acest context, verificarea gradului de satisfacere / non-satisfacere a unui *context diagnostic* sau a altuia.

¹⁹ În această ordine de idei, lexicografia ar putea exploata rezultatele unor cercetări sintactico-semantico-pragmatice, în speță funcțional-cognitive, în vederea realizării unor distincții mai ferme între membrii componenți ai unei paradigme (sinonimice).

(inclusiv) indiciul unui conținut semantic (matricial) nu tocmai identic²⁰. Astfel, în conformitate cu ocurențele consemnate de noi în româna actuală (registru colocvial), *a uimi* și *a surprinde* prezintă o arie mai largă de întrebuințare și, implicit, cadre actanțiale mai generoase, comparativ cu verbul sinonim *a mira*. Este, de altfel, un aspect ce ar putea cântări... negativ în calificarea vb. *a mira* drept verb *parangon* / *prototip* al subclasei verbelor de mirare, în condițiile în care nu ar fi satisfăcut primul criteriu admis în studiile de specialitate, și anume capacitatea verbului *parangon* de a înlocui orice verb²¹ circumscris paradigmei respective (Jackendoff 1983: 89; 1990: 78 sq.; Mathieu 1995: 99 sq.; 1996–1997: 116 sq.). Această posibilitate este limitată nu numai în privința cadrului actanțial, ci și a celui adjuncțial; de pildă, tiparele cu modificatorii (*în mod*) *plăcut* vs. *neplăcut* sunt restrânse la aria colocvială a limbii²², nefiind admisibile în registrul literar al românei actuale (afirmație care nu se verifică cu referire, cel puțin, la verbul sinonim *a surprinde*).

BIBLIOGRAPHY

- Bell, Roger T., 2000, *Teoria și practica traducerii* (Traducere de Cătălina Gazi), Iași, Polirom, Collegium, Litere.
- Buscail, Laurie, 2010, „Qu’est-ce que ça veut dire ?”, Linx [En ligne], 62-63 | 2010, mis en ligne le 01 juillet 2011, consulté le 28 janvier 2015. URL : <http://linx.revues.org/1379> ; DOI : 10.4000/linx.1379).
- Coșeriu, Eugeniu, 2001, *L’homme et son langage*, Virginia, Éditions Peeters, Louvain-Paris-Sterling.
- Jackendoff, Ray, 1983, *Semantics and cognition*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jackendoff, Ray, 1990, *Semantic Structures*, Cambridge, Massaschutes, The MIT Press.
- Kalmbach, Jean-Michel, 2013, „Les pronoms impersonnels”, în *La grammaire du français langue étrangère pour étudiants finnophones*, publié par : Kielten laitot, Jyväskylän yliopisto Jyväskylä, Finlande [ISBN 978-951-39-4260-1] (online: research.jyu.fi/grfle/340.html).
- Mathieu, Yvette Yannik, 1995, „Verbes psychologiques et interprétation sémantique”, in *Langue française* no 105 : *Grammaire des sentiments*, Paris, Larousse, p. 98–106.
- Mathieu, Yvette Yannick, 1996–1997, „Un classement sémantique des verbes psychologiques”, in *Cahier du CIEL, LADL & LLI*, Université Paris 7, p. 115–133.
- Teleoacă, Dana-Luminița, 2014, „Gradualitatea și polaritatea verbelor (psihologice) de mirare sub aspect lexical și de uz în limba română actuală”, în *Studii și cercetări lingvistice*, 2 / 2014, p. 189–204.
- Teleoacă, Dana-Luminița, 2015, *Structuri argumentale verbale în context romanic: ‘a consterna’ în română, franceză și spaniolă*, comunicare la cel de al VI-lea Simpozion Internațional de Lingvistică, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, 29–30 mai 2015.
- Teleoacă, Dana-Luminița, 2016, „Reflexivizarea verbelor psihologice în context romanic: ‘a (se) consterna’ în română, franceză și spaniolă”, în curs de apariție în *Studii și cercetări lingvistice* 2 / 2016.

²⁰ Desigur, nu punem la modul absolut pe seama factorului *semantic* diferențele privind configurația argumentală a unui verb sau a altuia, așa cum se știe, *particularitățile morfosintactice intrinsece* având în acest context un rol deosebit de important (v. Teleoacă 2014: 189 sq.).

²¹ Subînțelegem, (orice verb) *în fiecare dintre contextele* în care acesta prezintă ocurențe.

²² V., în acest sens, exemple și discuția detaliată în Teleoacă, *Verbele de mirare*.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Verbele psihologice de mirare. O abordare sintactico-semantico-pragmatică din perspectiva gramaticii cognitive în context romanic (română, franceză și spaniolă)* (lucrare în curs de elaborare) [*Verbele de mirare*].

DICȚIONARE

Diccionario de la Real Academia Española, 2001, la 22.ª edición, Madrid, Espasa Calpe, edición electrónica (*online*: www.rae.es/recursos/diccionarios/drae) [DRAE *online*].

Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a III-a, revăzută și adăugită), București, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009 (*online*: dexonline.ro/) [DEX *online*]

Dicționarul Limbii Române, Tomul VI, Fascicula a 8-a (*miniaturiza – mititel*), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 [DLR (VI)1967].

Noul dicționar explicativ al limbii române, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2002 [NODEX].

Trésor de la langue française informatisé, Analyse et traitement informatique de la langue française – Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales [CNRTL] – Université Nancy, CNRS Éditions (*online*: atilf.atilf.fr/tlf.htm) [TLFi].